Kiswahili Gredi ya 5

Mihula 1, 2 na 3 - maelezo ya mada 51

KATIKA KILA MADA

- Utakachojifunza na msamiati.
- Maelezo mafupi na wazi pamoja na mifano.
- Maswali ya kujaribu na jaribio la mada, pamoja na majibu mwishoni.

MADA KATIKA MAELEZO HAYA

Mada	Jina	Muhula
1.1.1	Matamshi Bora	1
1.2.1	Kusoma kwa Ufahamu	1
1.3.1	Mapishi: Insha ya wasifu	1
1.4.1	Nomino za pekee	1
1.4.2	Nomino za kawaida	1
2.1.1	Maamkuzi na Maagano	1
2.2.1	Kusoma kwa kina: matumizi ya kamusi	1
2.3.1	Huduma ya kwanza: Insha ya masimulizi	1
2.4.1	Nomino za wingi	1
2.4.2	Vitenzi-jina	1
3.1.1	Vitendawili	1
3.2.1	Mapambo: Kusoma kwa Ufasaha	1
3.3.1	Kuandika kwa Tarakilishi	1
3.4.1	Nomino za makundi	1
3.4.2	Nomino ambata	1
3.4.3	Nomino za dhahania	1
3.4.4	Uakifishi	1
4.1.1	Maneno ya heshima: maneno ya udugu	1
4.2.1	Kusoma kwa Mapana	2
4.3.1	Saa na majira: Baruapepe	2
4.4.1	Ngeli ya I-ZI	2

Elimu254 Learn • Grow • Build Tomorrow

5.1.1	Methali zinazohusu bidii	2
5.2.1	Kusoma kwa ufahamu: ushairi	2
5.3.1	Kukabiliana na umaskini: Insha ya maelezo	2
5.4.1	Ngeli ya U-ZI	2
6.1.1	Ushairi	2
6.2.1	Kusoma kwa kina: makala ya kujichagulia	2
6.3.1	Maadili: Insha ya wasifu	2
6.4.1	Ngeli ya U-YA	2
7.1.1	Nahau za usafi na mazingira	2
7.2.1	Elimu ya mazingira: Kusoma kwa mapana: matini ya kujichagulia	2
7.3.1	Elimu ya mazingira: Insha ya maelezo	2
7.4.1	Ngeli ya KU-KU	2
8.1.1	Visawe	2
8.2.1	Kusoma kwa ufahamu: mchezo wa kuigiza	3
8.3.1	Ndege wa porini: Insha ya masimulizi	3
8.4.1	Mnyambuliko wa vitenzi	3
9.1.1	Mazungumzo ya kimuktadha: lugha rasmi	3
9.2.1	Magonjwa: Kusoma kwa mapana: matini ya kujichagulia	3
9.3.1	Magonjwa: Insha ya maelezo	3
9.4.1	Vinyume vya vitenzi	3
10.1.1	Tashbihi	3
10.2.1	Kusoma matini ya kidijitali	3
10.3.1	Kudhibiti itikadi za kidini na za kijamii: Insha ya masimulizi	3
10.4.1	Nyakati na hali: hu- na -me-	3
11.1.1	Masimulizi	3
11.2.1	Uwekezaji: Kusoma kwa Ufasaha	3
11.3.1	Uwekezaji: Baruapepe	3
11.4.1	Ukanushaji: wakati li, na, ta	3
11.4.2	Ukubwa na udogo: nomino za m-	3
11.4.3	Ukubwa na udogo: nomino za n-	3

Elimu254 Learn • Grow • Build Tomorrow

YALIYOMO

Mada	Jina	Muhula	Ukurasa
1.1.1	Matamshi Bora	1	5
1.2.1	Kusoma kwa Ufahamu	1	7
1.3.1	Mapishi: Insha ya wasifu	1	9
1.4.1	Nomino za pekee	1	11
1.4.2	Nomino za kawaida	1	12
2.1.1	Maamkuzi na Maagano	1	14
2.2.1	Kusoma kwa kina: matumizi ya kamusi	1	15
2.3.1	Huduma ya kwanza: Insha ya masimulizi	1	17
2.4.1	Nomino za wingi	1	19
2.4.2	Vitenzi-jina	1	20
3.1.1	Vitendawili	1	21
3.2.1	Mapambo: Kusoma kwa Ufasaha	1	22
3.3.1	Kuandika kwa Tarakilishi	1	24
3.4.1	Nomino za makundi	1	25
3.4.2	Nomino ambata	1	27
3.4.3	Nomino za dhahania	1	28
3.4.4	Uakifishi	1	29
4.1.1	Maneno ya heshima: maneno ya udugu	1	31
4.2.1	Kusoma kwa Mapana	2	32
4.3.1	Saa na majira: Baruapepe	2	34
4.4.1	Ngeli ya I-ZI	2	36
5.1.1	Methali zinazohusu bidii	2	38
5.2.1	Kusoma kwa ufahamu: ushairi	2	39
5.3.1	Kukabiliana na umaskini: Insha ya maelezo	2	41
5.4.1	Ngeli ya U-ZI	2	43
6.1.1	Ushairi	2	45
6.2.1	Kusoma kwa kina: makala ya kujichagulia	2	47
6.3.1	Maadili: Insha ya wasifu	2	48
6.4.1	Ngeli ya U-YA	2	50
7.1.1	Nahau za usafi na mazingira	2	52
7.2.1	Elimu ya mazingira: Kusoma kwa mapana: matini ya kujichagulia	2	53
7.3.1	Elimu ya mazingira: Insha ya maelezo	2	55

Elimu254 • Learn • Grow • Build Tomorrow

7.4.1	Ngeli ya KU-KU	2	57
8.1.1	Visawe	2	59
8.2.1	Kusoma kwa ufahamu: mchezo wa kuigiza	3	60
8.3.1	Ndege wa porini: Insha ya masimulizi	3	62
8.4.1	Mnyambuliko wa vitenzi	3	64
9.1.1	Mazungumzo ya kimuktadha: lugha rasmi	3	66
9.2.1	Magonjwa: Kusoma kwa mapana: matini ya kujichagulia	3	67
9.3.1	Magonjwa: Insha ya maelezo	3	69
9.4.1	Vinyume vya vitenzi	3	71
10.1.1	Tashbihi	3	72
10.2.1	Kusoma matini ya kidijitali	3	73
10.3.1	Kudhibiti itikadi za kidini na za kijamii: Insha ya masimulizi	3	75
10.4.1	Nyakati na hali: hu- na -me-	3	77
11.1.1	Masimulizi	3	79
11.2.1	Uwekezaji: Kusoma kwa Ufasaha	3	81
11.3.1	Uwekezaji: Baruapepe	3	83
11.4.1	Ukanushaji: wakati li, na, ta	3	84
11.4.2	Ukubwa na udogo: nomino za m-	3	86
11.4.3	Ukubwa na udogo: nomino za n-	3	87
	Majibu		88

Elimu254 Learn • Grow • Build Tomorrow

Mada kuu 1.0 Mapishi | Muhula wa 1

1.1.1 Matamshi Bora

UTAKACHOJIFUNZA

Mwishoni mwa mada hii unafaa kuweza:

- kutambua silabi zinazotokana na sauti zinazokaribiana katika maneno: f/v, s/z, l/r na th/dh
- kutamka silabi zinazotokana na sauti zinazokaribiana kimatamshi: f/v, s/z, l/r na th/dh ili kutofautisha matamshi yake
- kutamka vitanzandimi vinavyoundwa kwa silabi za sauti zinazokaribiana kimatamshi: f/v, s/z, l/r na th/dh ili kuimarisha mawasiliano
- kutunga vitanzandimi vyenye maana kutokana na sauti zinazokaribiana kimatamshi: f/v, s/z, l/r na th/dh
- kuchangamkia kukariri vitanzandimi vinavyotungwa kwa silabi za sauti zinazokaribiana kimatamshi: f/v, s/z, l/r na th/dh ili kuimarisha matamshi yake

MSAMIATI

silabi, sauti, vitate, kitanzandimi, matamshi, fua / vua, kasi / kazi, kalamu / karamu, thamini / dhamini.

1. Silabi za sauti f na v katika maneno

Silabi na vitate vya f na v

Silabi za f: fa, fe, fi, fo, fu. Silabi za v: va, ve, vi, vo, vu. Sauti zote mbili hutamkwa meno ya juu yakigusa mdomo wa chini. Sauti f haitetemeshi koo; sauti v hutetemesha koo.

Vitate: fua - vua, faa - vaa, fito - vito, fuma - vuma. Sentensi: Mama anafua nguo za jikoni. Baba anavua samaki ziwani. Mwiko huu unafaa kupikia ugali. Neema anavaa aproni anapopika. Badiliko la sauti moja hubadilisha maana yote ya neno.

2. Silabi za sauti s na z katika maneno

Silabi na vitate vya s na z

Silabi za s: sa, se, si, so, su. Silabi za z: za, ze, zi, zo, zu. Sauti s haitetemeshi koo; sauti z hutetemesha koo kama mlio wa nyuki.

Vitate: kasi - kazi, saa - zaa, sima - zima, nyusi - nyuzi. Sentensi: Alikoroga uji kwa kasi. Kazi ya kupika ni nzuri. Saa sita tutakula chakula cha mchana. Kuku wetu wanazaa vifaranga. Zima moto ukimaliza kupika.

3. Silabi za sauti l/r na th/dh; kutamka vitanzandimi

Vitate vya l/r na th/dh

l/r: kalamu - karamu, kula - kura, mlima - Mrima. Sauti l hutamkwa ulimi ukigusa ufizi bila kutetemeka; sauti r hutamkwa ulimi ukipigapiga ufizi. th/dh: thamini - dhamini, thibiti - dhibiti. Maneno ya th: thelathini, thamani. Maneno ya dh: dhahabu, dhaifu.

Vitanzandimi: (1) Shirika la reli la Rwanda larejelea shughuli zake rasmi. (2) Fatuma alifua vitambaa vya vikombe kisha akavaa viatu vipya. (3) Zawadi alisaga zabibu kwa kasi kazini. (4) Rehema alileta kalamu karamuni na Lela akaleta wali. (5) Thomas alithamini dhahabu thelathini aliyodhaminiwa. Kariri kila kimoja polepole, kisha kwa kasi bila kukosea.

4. Kutunga na kukariri vitanzandimi vya mapishi

Jinsi ya kutunga kitanzandimi

Hatua: (1) Chagua jozi ya sauti, kwa mfano s na z. (2) Orodhesha maneno yenye sauti hizo: sufuria, supu, saga, zabibu, zawadi, zamu. (3) Yaunganishe yawe sentensi yenye maana. (4) Kariri mara kadhaa na urekebishe pale panapokwamisha.

Mfano wa kikundi: "Ni zamu ya Zuhura kusaga zabibu na kupika supu katika sufuria safi." Mfano wa f/v: "Faraji alivaa aproni akafua vifuniko vya vyungu vya Vumilia." Kitanzandimi kizuri kina maana, kina sauti lengwa nyingi na kinaweza kukaririwa kwa kasi. Vikundi vinaweza kuandika vitanzandimi vyao kwenye tarakilishi na kurekebishana.

JARIBU HAYA

1. Taja silabi tano za sauti v.
2. Jaza: Juma ___ (anafua / anavua) samaki kwa ndoano.
3. Taja silabi tano za sauti z.
4. Jaza: Mpishi alifanya ___ (kasi / kazi) yake vizuri.
5. Jaza: Tuliandaa ___ (kalamu / karamu) kubwa siku ya sherehe.
6. Jaza: Sisi ___ (tunathamini / tunadhamini) chakula ambacho mama hupika.
7. Orodhesha maneno manne ya mapishi yenye sauti s au z.
8. Tunga kitanzandimi cha sauti l na r.

JARIBIO LA MADA

T1. Andika jozi nyingine ya vitate vya f na v na utunge sentensi kwa kila neno.

T2. Tunga sentensi moja yenye maneno "kasi" na "kazi".

T3. Tunga sentensi yenye neno "kura" na "kula".

T4. Tunga kitanzandimi kimoja chenye sauti za jozi mbili tofauti.

Elimu254 Learn • Grow • Build Tomorrow

1.2.1 Kusoma kwa Ufahamu

UTAKACHOJIFUNZA

Mwishoni mwa mada hii unafaa kuweza:

- kutambua msamiati wa suala lengwa uliotumika katika kifungu ili kuimarisha ufahamu
- kutumia msamiati lengwa kwa usahihi katika sentensi
- kusoma kifungu cha hadithi kwa kuzingatia ujumbe, matukio na wahusika
- kuonyesha uelewa wa kifungu kwa kutoa muhtasari na kujibu maswali
- kujenga mazoea ya usomaji bora katika maisha ya kila siku

MSAMIATI

viungo, dania, binzari, tangawizi, kitunguu saumu, kukaanga, kuchemsha, kuoka, kubanika, sufuria, kikaangio, mwiko, kibao cha kukatia.

1. Msamiati wa mapishi katika kifungu 'Pilau ya Bibi Zawadi'

Kifungu: Pilau ya Bibi Zawadi

Siku ya Idi, Bibi Zawadi aliwaita wajukuu wake Amani na Pendo jikoni. "Leo tutapika pilau pamoja," alisema huku akitabasamu. Kwanza waliosha mikono kwa maji safi na sabuni. Amani alimenya vitunguu na kitunguu saumu kwenye kibao cha kukatia. Pendo alipondaponda tangawizi kwenye kinu kidogo. Bibi aliweka sufuria kubwa jikoni na kumimina mafuta kidogo. Alikaanga vitunguu hadi vikawa vya rangi ya hudhurungi. Kisha akatia nyama, binzari, dania, mdalasini na chumvi. Aliwaeleza kwamba viungo vingi kupita kiasi huharibu ladha, kwa hivyo walipima kila kimoja kwa kijiko kidogo. Harufu nzuri ilienea nyumba nzima. Bibi alikoroga kwa mwiko mpaka nyama ikaiva. Baadaye alitia mchele na maji, akaacha pilau ichemke polepole. Wakati huo, Pendo alikata nyanya na pilipili hoho kutengeneza kachumbari. Amani alibanika mahindi mawili juu ya makaa. Jioni, familia nzima ilikaa mezani. Baba alionja pilau akasema, "Mikono mitatu imepika chakula kitamu kuliko vyote!" Wote walicheka. Pendo alijifunza kuwa kupika ni sayansi na sanaa.

Msamiati: viungo ni vitu vinavyoongeza ladha (binzari, dania, mdalasini, tangawizi); kukaanga ni kupika kwa mafuta; kuchemsha ni kupika kwa maji yanayotokota; kubanika ni kuweka chakula juu ya moto au makaa kikaiva; mwiko ni kijiti cha kukorogea; kibao cha kukatia ni ubao wa kukatia mboga. Wanafunzi wajaze mti maneno wenye matawi manne: vyakula, viungo, njia za kupika, vifaa.

2. Kujibu maswali na kutoa muhtasari wa 'Pilau ya Bibi Zawadi'

Muhtasari na ujumbe wa kifungu

Hatua za kutoa muhtasari: (1) Soma kifungu tena. (2) Tambua wahusika: Bibi Zawadi, Amani, Pendo na Baba. (3) Panga matukio makuu kwa mfuatano: kunawa mikono, kuandaa viungo, kukaanga, kuchemsha pilau, kula pamoja. (4) Andika mambo makuu kwa maneno yako bila maelezo madogo madogo.

Mfano wa muhtasari: Siku ya Idi, Bibi Zawadi na wajukuu wake walipika pilau pamoja. Walinawa mikono, wakaandaa viungo na kupika kwa uangalifu. Jioni familia ilikula na kufurahia chakula. Ujumbe: kushirikiana kazini na kudumisha usafi jikoni huleta matokeo mazuri. Wanafunzi wasome kifungu kwa zamu, kisha wajibu maswali kwa vikundi.

JARIBU HAYA

1. Taja viungo vinne vilivyotumika kupika pilau.
2. Amani alifanya nini juu ya makaa?
3. Kwa nini Amani na Pendo waliosha mikono kwanza?
4. Pendo alitengeneza kachumbari kwa kutumia nini?

JARIBIO LA MADA

T1. Andika sentensi tatu kuhusu chakula unachokipenda ukitumia njia tatu tofauti za kupika.

T2. Kwa nini Pendo alisema kupika ni "sayansi na sanaa"?

Elimu254
Learn • Grow • Build Tomorrow